

POTENCIALET E SEKTORIT PUBLIK DHE PRIVAT NË SHQIPËRI PËR TË ZBUTUR NDIKIMET E NDRYSHIMEVE KLIMATIKE

Shqipëria është një nga vendet më të cënuara në rajon përse i përket tendencave të ndryshimeve klimatike.

Modelet e ndryshimit të motit gjatë 15 viteve të fundit po përjetojnë në rajon me rritje të temperaturave, ulje të reshjeve dhe ngjarje ekstreme më të shpeshta si përmbytjet dhe thatësit. Duke qenë një rajon malor, rritja mesatare e temperaturës, mbi nivelet para-industriale është tashmë 1,8 gradë C, dukshëm më e lartë se mesatarja globale prej 1,1 gradë C. Që nga vitet 1960, ka pasur një rritje prej gjashtë deri në tetë herë në intensitetin, kohëzgjatjen dhe numri i valëve të nxehtësisë në të gjithë Mesdheun lindor. Parashikimet për klimën në vitin 2050 përfshijnë rritje të mëtejshme të temperaturës, rritje të nivelit të detit dhe më shumë reshje që bien si episode të shiut intensiv në vend të borës³.

Në Shqipëri, të gjithë mund të ndiejmë se tashmë stinët e verës sonë janë më të gjata dhe më të nxehta, dhe dimrat janë më të butë dhe më të shkurtër. Bregdeti ynë po ngrohet 20% më shpejt se pjesa tjetër e globit dhe ne jemi një nga vendet më të goditura nga erozioni bregdetar në Evropë. Masat e zbutjes, përshtatjes dhe zhvillimit të qëndrueshëm të përshkruara në Raporti dyvjeçar të Përditësimit demonstrojnë një angazhim të vazhdueshëm nga Qeveria për përfshirjen e ndryshimeve klimatike veprim në fusha dhe sektorë kyç.

Ka një ndryshim në stinë, ndërsa gushti dikur në të kaluarën ishte muaji më i nxehtë, tani verat nisin më herët, dhe korriku ka qenë muaji më i nxehtë në dekadat e fundit. Parashikimet tregojnë një rënie të reshjeve gjatë verës. Forcimi i rrezatimit diellor raportohet të jetë rritur me 10% duke e bërë prodhimin e energjisë diellore më efikas, por gjithashtu paraqet rreziqe për shëndetin duke rritur edhe shkallën e avullimit - transpirimit⁴.

Emetimet mesatare vjetore të Green House Gas/Gaze Serre (GHG) në Shqipëri arritën në 10.8 Mt CO₂e/vit në periudhën 2009-2016. Është më pak se gjysma e emetimeve të GHG për banor se pjesa tjetër e Evropës (EU-27)⁵

Është interesante të krahasohen emetimet globale të gazeve serrë me Shqipërinë, e cila ka pak industri, por ndoshta të krahasueshme transporti/përdorimi të energjisë në ndërtesa.

Duke iu referuar raporteve nderkombetare rezulton se në përgjithësi, sektorët globalë që kontribuojnë në ngrohjen më të madhe në terma afatshkurtër kohore janë burimet e dominuara nga metani, p.sh. prodhimi i energjisë (miniera, karburante fosile dhe shpërndarja), bujqësia dhe menaxhimi i mbetjeve, vihet re se:

- 73.2% e këtij ndikimi vjen nga prodhimi i energjisë apo aktivitete të lidhura me të;
- 18.4 % nga bujqësia, pyllëzimi dhe përdorimi i tokës;
- 5.2 % nga industritë e çimentos dhe industria kimike;
- 3.2% nga menaxhimi i mbetjeve urbane dhe trajtimi i ujërave të përdorur;

Vihet re se burimet kryesore të emetimeve për Shqipërinë janë bujqësia, e ndjekur nga transporti, industria, prodhimi, ndërtimi dhe menaxhimi i mbetjeve të ngurta. Ndërsa emetimet nga sektori i bujqësisë tregojnë një prirje rënëse, emetimet e transportit, industrisë, prodhimit dhe ndërtimit janë në rritje. Emetimet nga mbetjet janë të konsiderueshme në afro 1 milion ton në vit, duke qëndruar pothuajse në këtë nivel për vitet e fundit.

Emetimet e Gazeve Serre nga sektori i energjisë përbëjnë emetimet e çliruara si rezultat i aktivitetit të djegies së karburantit si dhe emetimet e shkarkuara nga nxjerrja e lëndëve djegëse të ngurta dhe

transmetimin dhe shpërndarjen e lëndëve djegëse të lëngëta dhe të gazta. Emetimet janë të ndara në vijim sipas kategorive: Industrinë e Energjisë, Industrinë Prodhuese dhe Ndërtimi, Transporti, Sektorë të tjerë (Tregtare/Institucionale, Rezidenciale banimi dhe Bujqësi/Pylltari/ Peshkim) dhe të Paspacificuara. Përveç kësaj, ka emetime të shkarkuara nga nxjerrja e linjitet dhe nga aktivitetet e përpunimit të naftës është llogaritur. Analiza tregon se Transporti është kategoria më e rëndësishme në të gjitha vitet në vijim nga Industria e Përpunimit dhe Ndërtimi (në lidhje me konsumin e karburantit).

Emetimet dhe largimet e Gazeve Serre nga sektori Bujqësisë, Pyjeve dhe përdorimit të tokës, përfaqësojnë një burim të rëndësishëm të GES-ve në Shqipëri, dhe ky është gjithashtu një sektor ku zbutja e këtyre emetimeve mund të zbatohet ndjeshëm nëse politikat sektoriale bazohen në parimin e zhvillimit të qëndrueshëm. Në kuadër të këtij sektori, pyjet mbeten emetuesit kryesorë të gazrave serë. Edhe pse pyjet duhet të shërbejnë si lavaman thithës i gazeve serë, në Shqipëri ato përfaqësojnë një nga burimet kryesore të emetimeve me rreth 2968 Gg CO₂ në vit (mesatarisht) gjatë 2010-2016. Kjo pasi menaxhimi i tyre në tre dekadat e fundit është lënë pas dore. Të tjera ndikimet negative kanë qenë nga shpyllëzimi i pakontrolluar, zjarret masive në pyje, mungesa e efektivitetit investime në përmirësimin dhe pyllëzimin e pyjeve, informalitet dhe mungesë reformash zhvillimore. Sektori i pyjeve dhe përdorimit të tokës që heq dhe ruan gazrat serrë, ka patur kontribut në rënie gjatë dekadës së fundit.⁸

Sa i përket industrisë në Shqipëri, një shembull interesant mund të merret nga industria e prodhimit të çimentos. Shqipëria renditet si eksportuesi i 42të në botë, me një xhiro vjetore prej 62.5 milionë dollarë të eksportuara për vitin 2020.⁹ ndërkohë duke krahasuar Shqipërinë me trendet botërore, ndërsa në Shqipëri shkarkimet e CO₂ nga industria e çimentos janë në vlerat e 299 000 m³¹⁰ (referencë viti 2014) ose 5.74 % e totalit të shkarkimeve, në botë kjo industri zë vetëm 3%.

Shqipëria duhet të përshtatë ekonominë e saj me ndryshimet klimatike. Rëndësia e bujqësisë, mbështetja e Shqipërisë në prodhimin e energjisë nga hidrocentralet dhe shndërrimi i saj në një ekonomi të varur nga turizmi e lënë atë të pambrojtur ndaj ndikimit të ndryshimeve klimatike. Përshtatja duhet të jetë një pjesë integrale e politikës dhe planifikimit të qeverisë. Miratimi i praktikave të menaxhimit financiar afatmesëm të gjelbër dhe strategjive afatmesme mund të ndihmojë në financimin e kostove të përshtatjes dhe përmbushjen e synimit të Shqipërisë për klimën për t'u bërë neutrale ndaj karbonit deri në vitin 2050.¹³

Menaxhimi i mbetjeve dhe ndikimi i GES

Devijimi nga landfilli është kontribuesi kryesor në zbutjen e GES në sektorin e menaxhimit të mbetjeve!

Emetimet e Gazeve Serre nga sektori i mbetjeve mbulojnë kategoritë e mëposhtme: Depozitimi i mbetjeve të ngurta, trajtimi biologjik i mbetjeve të ngurta, djegia dhe djegia e hapur e mbetjeve dhe shkarkimi. Sistemet për grumbullimin e mbetjeve të ngurta urbane ofrohen në shumicën e qyteteve dhe fshatrave. Është bërë shumë pak riciklim i mbetjeve. Nuk ka sisteme grumbullimi në zonat rurale dhe qytetet e vogla. Pjesa më e madhe e mbetjeve nga këto zona hidhet në kanale,

gryka ose në anë të rrugëve ku ato lahen dhe hidhen në tokë të tjera dhe përfundimisht në rrjedhat ujore.

Menaxhimi i mbetjeve ka të paktën pesë lloje ndikimesh në ndryshimet klimatike, që i atribuohen: (1) emetimeve të metanit në landfill; (2) reduktimi i përdorimit të energjisë industriale dhe emetimeve për shkak të riciklimit dhe reduktimit të mbetjeve; (3) rikuperimi i energjisë nga mbeturinat; (4) sekuestrimi i karbonit në pyje për shkak të uljes së kërkesës për letër të virgjër; dhe (5) energjia e përdorur në transportin e mbetjeve në distanca të gjata: Një studim i fundit i USEPA ofron vlerësime të reduktimeve të përgjithshme të gazit serrë për ton për shkak të riciklimit. Llogaritjet e besueshme duke përdorur këto vlerësime sugjerojnë se vende të tilla si SHBA ose Australia mund të realizojnë reduktime të konsiderueshme të gazeve serrë nëpërmjet rritjes së riciklimit, veçanërisht të letrës¹⁴.

Kur mendojmë për zbutjen e ndryshimeve klimatike dhe reduktimin e gjurmës sonë të karbonit, ndoshta mendojmë të përdorim më pak makinat dhe të fikim dritat; por a e dini se mbetjet organike dhe inorganike që prodhojmë janë gjithashtu një kontribues i madh në emetimet globale të gazeve serrë? Një mënyrë jetese pa mbeturina jo vetëm që e mban materialin jashtë landfilleve tona, por zvogëlon gjurmën tuaj të karbonit. Ndryshimet klimatike janë një nga çështjet më të rëndësishme mjedisore globale me të cilat përballlet planeti ynë, duke mos harruar se sektori i mbetjeve ka një rol shumë të rëndësishëm për të luajtur¹⁵.

Sektori mund të zvogëlojë emetimet e tij të drejtpërdrejta nëpërmjet funksionimit të duhur të landfilleve, tretjes anaerobe (AD) dhe impianteve të kompostimit, duke futur masa të kapjes së metanit, të tilla si pusët e gazit të landfillit dhe biombulesat në landfillë dhe duke përdorur energjinë e gjelbër për mbledhjen, klasifikimin dhe ndarjen e energjisë elektrike dhe sistemet e trajtimit. Impiantet e trajtimit termik dhe biologjik, si djegia e mbetjeve dhe AD, mund të përdoren për të prodhuar energji elektrike dhe në këtë mënyrë të mbështesin elektrifikimin e gjelbër të sistemeve tona energjetike ose të përdoren për prodhimin e karburanteve, dhe nëse janë të pajisura me sisteme të kapjes së karbonit, impiante të tilla mund të kontribuojnë edhe më tej në reduktimin e emetimeve të GES. Së fundi, iniciativat për parandalimin dhe riciklimin e mbetjeve kontribuojnë duke reduktuar kërkesën për lëndë të para të virgjëra dhe në këtë mënyrë edhe emetimet e GES nga nxjerrja dhe përpunimi i këtyre materialeve. Së bashku, efektet e parandalimit të mbetjeve, riciklimit dhe zëvendësimit të lëndëve djegëse fosile dhe lëndëve të para të virgjëra nëpërmjet përdorimit të lëndëve të para dytësore nga rrjedhat e mbetjeve ofrojnë reduktime të mundshme të GES në masën deri në 20% të emetimeve globale.¹⁶

Mbetjet janë nënprodukt i aktiviteteve të përditshme njerëzore. Pritet që prodhimi i mbetjeve të ngurta bashkiake të rritet në të gjithë botën sipas një skenari biznesi si zakonisht, nga rreth 2 miliardë tonë/vit të gjeneruara në 2016 në 3.4 miliardë tonë në 2050 Sipas këtyre vlerësimeve, pjesa më e madhe e kësaj rritjeje do të jetë shihet në vendet me të ardhura të ulëta, ku prodhimi i mbetjeve pritët të trefishohet.

Qeveria shqiptare ka konsideruar çështjen e mbetjeve si një ndër gjashtë prioritetet e saj, duke i dhënë rëndësi të madhe trajtimit dhe depozitimit fundor të mbetjeve dhe duke vlerësuar që çdo njësi e vetqeverisjes vendore të ketë një vend të licensuar dhe me parametrat mjedisore për të depozituar mbetjet e tyre.¹⁷

Ndikimi i ndryshimeve klimatike në jetën tonë është rritur dhe tashmë është një fakt. Energjia është pjesë dhe zgjidhje e problemit. Është koha për ndryshim. Lidhja e poleve të shkencës, qeverisjes, sektorit privat dhe aktorëve të zhvillimit të bazuar në fakte dhe praktika, mundëson të reflektojmë, ndryshojmë sjellje dhe veprimet për ndryshimin, duke parë përpara për të sjelle ndryshim.

Albania

CO2 Emetimetper 2019-4.10 (Mt)

CO2 Emetimetper 2020-3.40 (Mt)

CO2 per koke 2019-1.4 ton

CO2 per koke 2020-1.2 ton